

श्रीगणेशायनमः ॥ १ ॥ वदेविश्वेश्वरं देव. वानस्यतिमुखा गुरुन् ॥ मातरं पितरं नत्वा निर्विघ्नेष्विति न
सिद्धये ॥ १ ॥ नत्वा भवानी चरणारविन्दं मनो हरेन त्रियने विचार्य ॥ ४ ॥ मायाक्यमलक्षितं पा
लतुष्ये सुबोधनीयं श्रुतबोधनीका ॥ २ ॥ इह कविर्वस्तु निर्देशात्मकमंगला चरणीकराक्षयम्
श्रोत्रिप्रतिपत्तिद्वारा सप्रयोजनं विकीर्णितं प्रतिजानीते ॥ ॥ छन्दसामिति ॥ अहं तं श्रुतबोधं
छन्दसां लक्षणीयेन. श्रुतमात्रेण बुध्यते ॥ तदहं कथयिष्यामि
श्रुतबोधमविस्तरं ॥ १ ॥

रवयिष्यामि करिष्यामि। कीदृशं। तं। अविस्तरं। न विद्यते विस्तारो यस्मिन् स अविस्तरस्त
अविस्तरं। इदं वसपुयोजनं कीर्षितं प्रतिजाननं शिष्टाचारमूलं ॥ तदुक्तं ॥ ज्ञानार्थं जानमवंध
श्रोतुं श्रोता पुवर्तते। वास्त्रादौ तेन वक्तव्यः सर्वधर्मप्रयोजक इति ॥ न क। येन श्रुतमात्रेण। अ
धीतमात्रेण छन्दसां लक्षणी बुध्यते। जायते। सर्वान्तरं विहाय। प्रथमछन्दः शब्दः प्रयुक्तो वि

अथ छन्दो लक्षणां स्पष्टं लघुगुरुज्ञानमन्तरेण दुर्विज्ञेयत्वात्। लघुगुरुलक्षणा माह ॥ ॥ संयुक्ताद्यमिति
॥ ॥ एतादृशं अक्षरं गुरुविज्ञेया कीदृशं अक्षरं। संयुक्ताद्यं आदिभवं ॥ पुनः कीदृशं सानुस्वारं अ
नुस्वारेण शिरो विनुनादाहवर्तमानं पुनः। कीदृशं विसर्जसं मिश्रं विसर्जनसं मिश्रं। युक्तमित्यर्थः
। पादांतस्थं विलेपनपादानां चरणानां मन्ते। वसाने स्थितमक्षरं कविलेपनगुरुविज्ञेयमिति सर्वविधः
संयुक्ताद्यदीर्घसानु. स्वारं विसर्जसं मिश्रं। विज्ञेयमक्षरं गुरुः पादांतस्थं विक
लेपन ॥ २ ॥ आदिमध्यावसानेषु. भजसायां तिगौरवं। यस्तालाद्यवयविति मनो
तुगुरुजाद्यव ॥ ३ ॥

उक्तलक्षणातिरिक्तपारितोष्यालघुज्ञेयमिति तात्पर्यार्थः ॥ २ ॥ अथ कविचांदोकस्मिं शिष्टगोप
तितेशुभं। कस्मिं शिष्टगोपतितेशुभं भवति त्वष्टगणानां लक्षणा माह ॥ २ ॥ आदिमध्यावसानेति ॥
भजसाः भगणजगणा सगणा ॥ आदिमध्यावसानेषु गौरवं गुरुतां याति। आदिशु मध्यं वसानं वि

निर्विघ्नेष्विति न
मंगला चरणीकराक्षयम्
निर्देशात्मकमंगला चरणीकराक्षयम्
विस्तरं ॥ १ ॥

क्र. ८

२

तेषु। तथा हि। आदिगुरुभगवाः २१। मध्यगुरुभगवाः २२। अंत्यगुरुभगवाः २३। यरताः। जगता रगता
तगताः। आदिमध्यावसानेषु लाघवतुल्यतायाति। तथा हि। आदिमध्यावसानेषु गताः ॥ ३३ ॥ मध्यतुल्यः
रगताः ॥ ३४ ॥ अंत्यतुल्यः सगताः ॥ ३५ ॥ तुल्यता। मनोमगता नगता आदिमध्यावसानेषु गुरुलाघवतु
ल्यतायाति। तथा हि। सर्वगुरुभगवाः ३३३ सर्वतुल्यगता भवतीति। एतेषां देवताः फ
लवर्गधोतरे ॥ मी भूमिः। अथ मातनोति यज. लं वृद्धि रवद्वि मृति. सो वायुः परदेश दूर गमनं तव्यो म
श्रुत्य फली। जः स्तुत्यो रजमा ददाति विपुलं भेदं यशो निर्मली। नो नाकश्च सुख पुदं केल मिदं प्राहुर्न
नानां बुधाः ॥ ३॥ अथ मातपुष्टिपिप्पयाया पुरव्यता माता ॥ यस्या इति ॥ ॥ सा माया भवति सा मा
॥ यस्या प्रथमे पादे प्रथमवरणे द्वादशमा द्वादशमात्रा भवति ॥ तृतीये विवरणे तथा द्वादशमात्रा इत्यर्थः ॥ द्वितीय
वरणे सु द्वादशमात्रा भवति। चतुर्थे विवरणे पंचदशमात्रा भवतीति। चतुर्थे इति सार्थकं प्रत्ययः ॥ ४ ॥

कं अक्षरं लघु स्यात्। बालेति गीयते नारीया वत्सो ड्वा वत्सरं। इति स्मरदीपिका ॥ ९ ॥ अथ श्लोक लक्ष
णां ॥ श्लोके इति ॥ ॥ श्लोके सर्वत्र चतुर्थे विवरणे सुषट् अक्षरं गुरुभगवाः। पंचमं च अक्षरं सर्वत्र लघुभगवा
॥ अंत्ययो। प्रथमं तृतीयो अक्षरायोः सप्तमं अक्षरं दीर्घं जेयं दीर्घमिति सुपलक्षणा गुरुभवतीर्थः ॥ १० ॥ अ
थ पद्यलक्षणा ॥

श्लोके सुषट् गुरुः जेयं सर्वत्र लघुपंचमं ॥ द्विचतुष्टयादयो द्वस्व सप्तमं दीर्घमं
न्ययो ॥ १० ॥ पंचमं लघु सर्वत्र सप्तमं द्विचतुर्थयोः ॥ सुषट् गुरु विजानीया दे
नन्यं सुपलक्षणा ॥ ११ ॥ आदिगतं तु र्यगतं पंचमं क्वीत्यगतं। स्याद्गुरुकथं
कथितं मानवका क्रीड मिदं ॥ १२ ॥

थ पद्यलक्षणा ॥ ॥ पंचममिति ॥ एतत्पद्यस्य लक्षणा ज्ञानियात्। यत्र सर्वत्र चतुर्थे विवरणे सुषट् अक्षरं लघु
भवति। द्विचतुर्थयोः द्वितीयचतुर्थे अक्षरायोः सप्तमं अक्षरं लघु भवति। सर्वत्र चतुर्थे विवरणे सुषट् अक्ष
रं गुरु भवति ॥ ११ ॥ अथ मानवका क्री आदिगतमिति ॥ तदिदं मानवका क्रीड कथितं। कथिभिरित्यु
ध्यातव्यं तत्कतरत्। चेत्तत्र आदिगमनं अक्षरं तु र्यगतं चतुर्थं अक्षरं च पुनः पंचमं क्वीत्यगतं

पञ्चमं गुरु स्यात् ॥ १२ ॥

अ. ८ ॥ अथ नगस्वरूपिणी ॥ ॥ द्वितीयेति ॥ बुधाः पंडिताः तदा तं नगस्वरूपिणी निवेदयति ॥ कथयति ॥ तदा क
राः यदा निर्युषः षष्ठ्यद्वितीयं चैतुर्थं अक्षरं तथा अष्टमं च अक्षरं गुरुप्रयो जितं भवति ॥ १३ ॥ अथ वि
द्युन्माला ॥ ॥ सर्व इति ॥ हेवीणा वाशिः विद्वद्देः सा विद्युन्माला सा ख्याता ॥ वीणा वत्सुस्वरा वाशिः यस्याः

द्वितीयं षष्ठं मं गुरुप्रयो जितं यदा ॥ तदा निवेदयति तं बुधानगस्वरूपिणी ॥ १३ ॥
सर्ववर्णा दीर्घा यस्याः विश्रामस्या द्वे द्वे द्वे ॥ विद्वद्दे वीणा वाशि विख्याता
सा विद्युन्माला ॥ १४ ॥ तच्चि गुरुस्या दाश चतुर्थं पंचमं षष्ठं चान्य ॥ मुनीन् ॥
इन्द्रियवाशैर्यत्र विरामः सा कथनीया चंपकमाला ॥ १५ ॥

सा ॥ तस्याः संवोधनं ॥ विदुषां वृन्दानि समूहाः तैः साका ॥ यस्यां सर्ववर्णा दीर्घा भवति वेदैर्वेदेष्वे
तुभिर्विश्रामो भवतीति ॥ दीर्घ इति गुरुणा उपलक्षणी ॥ १४ ॥ अथ चंपकमाला ॥ ॥ तच्चि
इति ॥ ॥ हेतुचिद्वर्णागी सा चंपकमाला कथनीयाः साका ॥ यत्र यस्यां आयचतुर्थं आयच

तुर्थं च अक्षरं गुरुस्यात् ॥ च पुनः पंचमं षष्ठं पंचमं षष्ठं च गुरुस्यात् ॥ च पुनः अष्टमं उपलक्ष्यं च अक्षरं
गुरुस्यात् ॥ यत्र इन्द्रियवाशिः पंचपंचभिः अक्षरैः विरामो विरतिः स्यात् ॥ १५ ॥ अथ मशिमध्यं ॥
चंपकमालेति ॥ हे प्रेमनिधे ॥ ये दन्दसिद्धं दोगं थं दक्षा ॥ कुशला स्ते कवयः ॥ तन्मशिमध्यं कवते ॥
कथयति ॥ प्रेमगः प्रीतिर्निधिः ॥ आश्रयः प्रेमनिधिस्य स्याः संवोधनं ॥ तत्कगरत् ॥ यत्र यस्मि चंपका
माला अस्त्य विहीना अस्त्य भवत्यो वरा स्तेन विहीनीत्यक्ता भवेत् ॥ १६ ॥ ॥ अथ शालिनी ॥ ॥

चंपकमालायत्र भवेदं त्यविहीना प्रेमनिधे ॥ दन्दसिद्धं दोगं थं दक्षा ॥ ये कवयः ॥ यस्मि
शिमध्यं ते कवते ॥ १६ ॥ इत्यो वरा जायते यत्र षष्ठः कवुग्रीवेतद्वदेवाष्टमा
त्यः ॥ विश्रामः स्यात्तद्वि वेदैस्तु रंगे सा भावते शालिनी दादसीयाः ॥ १७ ॥

कस्व इति ॥ हेतुचिद्वर्णागी द्वादसीया ॥ दन्दसिद्धं दोगं थं दक्षा ॥ तां शालिनी भावते ॥ तां की ॥ हे कवुग्रीवे ॥ वां
स्ववन्मनो हरकं ठियत्र यस्यां षष्ठो वराः कस्व जायते ॥ अष्टमं त्या नवमो वराः ॥ तद्वदेव कस्व एभ
वतीत्यर्थः ॥ यत्र च वेदैश्चतुर्भिः ॥ नुरंगैः सप्तभिर्विश्रामो विरतिः ॥ स्यात् ॥ १७ ॥ अथ हसी ॥

ॐ

4

मृदाक्रांतेति ॥ हे कमलवदने तत्र दाक्षवनिश्चयेन हीसी ज्ञेया । ज्ञातव्या कमलवत्सोऽदर्थं सौरभादिगु
णैः । कमलमदसंवदनं मुखं यस्याः सा । तस्याः सर्वो धनं । कथं भूता हीसी । विघ्नघ्नः पीडितैः सभिर्इ
ता कथिता । तदा कदा हे सालंकारिपदिताः मृदाक्रांता श्रीनृपतिरहिता । अंत्ये भवा श्रीत्या सप्तवर्णा
त्मकाया पतिस्तथा रहिता । त्यक्ता भवन्ति । अलंकारेण सा भूषणो न सह वर्त्तमाना । सालंकारा तस्याः

संकीर्ण ११८१॥

मैदाब्रं तात्पर्य निरहिता सालेकारे भवति यदिसा । तद्विद्व । द्विर्द्वैवमविहि
तालेयाहंसीकमलवदने ॥१७॥ आश्वत्थमहोरनिनंसे सप्तमकंदशर्मय
तथात्प । यत्र गुरुः प्रकटः स्मरसारे ॥ तत्कथितं ननु दोषकवृत्तं ॥१८॥ यस्यास्ति
षट्सप्तममक्षरं स्पष्टं सुजघेन वर्मचतवत् ॥ गत्या विलजीकनहं सकांतेतामि

अथवेति। ननु हे प्रकटस्मसारे तत दोधकवृत्तं कथिनी प्रकटः स्मरसारः कामवर्ज्यस्यासा। तस्याः स

वोधनं । तत्करत् । हेमहीन नितं वेयत्रयस्मिन्नाद्यचतुर्थं नाद्यचतुर्थं वयश्च गुरुभवति । अहीनो
पृथुतरो नितं वेयस्यासा । तस्याः संवोधनं । चतुनः सप्तमकदशमं च प्रक्षरं गुरुभवति । अंत्यं अवसाने स्थि
तं प्रक्षरं तथा गुरुभवतीत्यर्थः ॥ १९॥ अथ इन्द्रवज्रा ॥ ॥ यस्यामिति ॥ हेगत्यविजजीकृतहंसकांते मुनीन्द्राः
तां इन्द्रवज्रा कुर्वते । गन्यागमनेन विलंजीकृता हंसस्याकांतिः शोभायथासा तस्याः संवोधनं । तां कां । यस्यानि
षत्सप्तमं तृतीयं प्रक्षरं च पुनः षष्ठं प्रक्षरं सप्तमं च प्रक्षरं द्रुस्वस्यात् । हेसुजद्ये शोभनं जंघेयस्यासात्

यदीन्द्रवज्राक्षरशोमुपुर्वभवेतिवर्शालघवः सुवर्शः । अमंदमायन्मदनेतदानी
मुपेन्द्रवज्राकथिनाकपिंडैः ॥२१॥

स्याः सर्वोद्धरणं । उपनः नवमः अक्षरं तद्वत् क्रमस्य स्यादित्यर्थः ॥ २० ॥ उपेन्द्रवज्रायदीति ॥ हे समन्दमाश्रय
नमदनेकविन्दैः कवीश्वरैः तदानीं उपेन्द्रवज्राकः धिता । समदवस्तुतरं यथा स्यात्तथा । माद्यत्सहर्षम
दनः कामोयस्यास्ता । तस्याः सर्वोद्धरणं । तदानीं कदा । हे सुवर्णाश्री भनवर्णायदि इन्द्रवज्राश्रयो सुवतु
र्वपि पूर्वः आद्यावर्णाद्यवो भवति ॥ २१ ॥ उपजातिर्यत्रेति ॥ हे वन्द्यकांते सा एव उपजातिः इति पु

अ. ८

६

युज्यतां। कथ्यतां। कथं भूतासा। आये विद्वद्भिः परिकीर्तिता कथिता। साका। हेसीमिति नि. प्रशस्त
सोमं नयुक्ते यत्र यस्यां नययोः द्वयोः शिष्यादा भवति तु इत्यवयवपाद पुराण ॥२२॥ अथ आख्या न
की ॥ ॥ हे पुकं दीकृता र्थे तदा आख्या न की स्यात्। प्रकटीकृतः अर्थः कामपु योजनं ययासा। तस्याः स
वोधनं। कथं भूता आख्या न की। मरी। शिष्यापेडिते न विपरीत पूर्वा उक्ता। तदा कदा। यदि पुरस्ता

यत्र द्वयोः शिष्यनयोस्तु पादा भवति सीमिति निबं इकांते। विद्वद्भिः शिष्यैः परिकीर्ति
ता सा प्रयुज्यतामित्युपजातिरेव ॥२३॥ आख्या न की स्यात्प्रकटीकृता र्थे यदीन्द्रव
जा चरणा पुरस्तात्। उपेन्द्रवजा चरणात्प्रयोन्ये मरी। शिष्यापेडिते न विपरीत पूर्वा ॥२३॥

सुधमः इन्द्रवजा चरणा भवति ॥ प्रथमार्थे नतिः। अन्ये त्रयः उपेन्द्रवजा चरणा भवति ॥२३॥ अथ
रथोद्धता ॥ आशमिति ॥ हे इन्द्रमुखिवं द्यमुखि कवयः तारथोद्धता वदन्ति। तांकां। यत्र य। स्या
आशमक्षरं दीर्घं गुरुदृश्यते। अतो न रं तृतीय कं च पुनः सप्तमं नवमं तथा श्रुतिर्मक्षरं दीर्घं दृश्य
ते ॥२४॥ अथ स्वागता ॥

अक्षरं वेति। हे एतानयने सेवरथोद्धता तदा कविभिः स्वागता इति कथिता। एतानयन इव नयने यस्या
सा। तस्याः संवोधनं। तदा कदा। हे विनीते। विनययुक्ते। यदि यत्र यस्यां नवमं अक्षरं। च पुनः दशमं अक्ष
रं यत्पुन्यात्परिवर्तनः प्रोक्तं कथितं भवति। अयमर्थः ॥ रथोद्धतायां नवमं अक्षरं गुरु भवति। दशमं च
अक्षरं लघु भवति। स्वागतायां तु नवमं अक्षरं लघु दशमं अक्षरं गुरु भवति ॥२५॥ अथ वैश्वदेवि ॥

आयमक्षरमतस्तृतीयकं सप्तमं नवमं तथांतिकं। दीर्घं हि मुखिवयत्र जाते तां य १
वदन्ति कवयो रथोद्धता ॥२४॥ अक्षरं नवमं दशमं च यत्पुन्यात्प्रवर्तितं यत्र विनी
ते। प्रोक्तमेतानयने यदि मेव स्वागतेति कविभिः कथिता सा ॥२५॥

द्रुत्वेति। हे सुभुसानाम्ना वैश्वदेवी निर्दिष्टा। कथिता शोभने श्रुतौ यस्या। सा तस्या संवोधनं। साका। य
त्र यस्या हेवालेषो उद्गवर्षाभ्यं नरयस्के सप्तमो वर्णाः द्रुत्वा लघु स्यात्। हे विम्वोष्टि एकादशा बोदशा
मो वर्णाः तद्वत् द्रुत्वा लघु स्यात्। निक्षिप्त स्यात्। चेतयदितत्र वागोः पंचभिः तुरंगैः सप्तभिश्च विभ्रा

श्री ८

आद्यतृतीययोः प्रथमाक्षरं न त्रयमवति ॥ आद्यतृतीयश्चतुर्थोः ॥ ३० ॥ ॥ अथ वंशस्थवृत्ती ॥ ॥
उपेन्द्रवृत्ति ॥ ॥ हे अरालकं तले बुधाः पीडिताः तदा वंशस्थवृत्ति ॥ अरालवक्राः कुतलाः केशायस्या
सामस्याः संबोधनं तदा कदा ॥ हे सुंदरि हे शुद्धसंगते चेत् यदि उपेन्द्रवृत्ति चररो युक्तपरे श्रीन्ये लघवः

८

प्रथमाक्षरमाद्यतृतीययोः दुत विलंबितकल्पवपादयोः ॥ यदि नात्र तदा कमलेक्ष
रो भवति सुंदरि सा हरिणी प्रुता ॥ ३० ॥ उपेन्द्रवृत्ति चररो युक्तपरे श्रीन्ये लघवः
वः कृता यदि ॥ मंदोलसमूजितकामकान्मके वदंति वंशस्थमिच्छेत् तदा बुधा ॥ ३१ ॥

उपात्यवर्णाः कृताः सन्ति ॥ शुद्धाभिः कपणसंगतिर्यस्याः सा ॥ तस्याः संबोधनं ॥ ३१ ॥ अथ इ
नुनंदा ॥ ॥ यस्यामिति ॥ ॥ हे रारा हरपत्नी लारतिरंगलालसेकवयुः तां इवसा प्रवक्षते कथ
यंति ॥ तारुस्थलीलया रतिरंगलालसा अभिकाक्षायस्याः सा तस्याः संबोधनं ॥ तां कां हे प्रयाकां कु
रपाणि पत्रवेयस्या ॥ वंशस्थपादाः वंशस्थवरणाः गुरुपूर्ववर्णा का भवति ॥ गुरुपूर्ववर्णा ये

८

सुतेषु गुरुपूर्ववर्णाकाः ॥ अशोकांकुरवत् आरक्तः पाणिपत्रवेयस्याः सा ॥ तस्याः संबोधनं ॥ ३२ ॥
अथ प्रभावति ॥ ॥ यस्यामिति ॥ ॥ हे अमृतनले अमृतवल्लि सप्रभावति लक्षता ॥ सा का ॥ हे प्रिये यस्या
प्रथमकं अक्षरद्वयं गुरुभवेत् ॥ तथा तेन प्रकारेण तुर्थचतुर्थ अक्षरं नवमं अक्षरं दशांति म एकादशं

यस्यामशोकांकुरपाणिपत्रवेयस्याः गुरुपूर्ववर्णाकाः ॥ तारुस्थलीला
वलदेगलालसेता मिंदुवर्णा विबुधाः प्रवक्षते ॥ ३२ ॥ यस्याः प्रियप्रथमकम
अक्षरद्वयं तुर्थतथा गुरुनवमं दशांति म ॥ अत्यभवे यतिरपि विषुगग्रहेः साल
क्षितामृतनलतिके प्रभावती ॥ ३३ ॥

अक्षरं सां त्य अतेन वसाना स्थितेन अक्षरेण सह वर्तमानं गुरुभवेत् ॥ यदि रपि युगग्रहेः भवेत् ॥ यु
गानि च ग्रहाश्च ते अनुभिन्नवह्निश्चेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ अथ प्रहर्षिणी ॥ ॥

अ. ८

आश्रयसिद्धिः॥ ननु अवधारणो हे मुदति । शोभनदंते । सापुहर्षिणी विज्ञेया । ज्ञातव्या । साका । हे मु
भाषिते चेत । यस्यो आश्रयं त्रितयं गुरु भवति । त्रयाराणां समाहोरास्त्रितयं । अथानंतरं अष्टमं अक्षरं गुरु
स्यात् । चतुः । नवां तद्वद्वामं अक्षरं गुरु स्यात् । उपां त्वं श्रीत्यसमीपवर्त्तमानं अक्षरं गुरु स्यात् । विरतो
च गुरु स्यात् । यत्र च महेश्वरनेत्रे दिग्भिर्दिग्भिः सामो भवति । महेश्वरनेत्राणि च दिग्भ्यस्तत्ताभिः त्रिभिर्द

आश्रयेद्विद्वत्तयमथाष्टमं नवां त्वं चोपां त्वं गुरुवितरो सुभाषिते स्यात् ॥ वि
श्रामो भवति महेश्वरनेत्रे दिग्भिर्दिग्भिः यानमुमुदति प्रहर्षिणी वा ॥ ३४ ॥
आश्रयं द्वितीयमपि च गुरुतत्तुर्थं यत्राष्टमं च दशमं त्वमुपां त्वमं ॥ का
मां कुशोर्विशित कामं मत्तं गजेन्दु कीर्ते वसंत तिलकी किल तं वदीति ॥ ३५ ॥

शभिश्चेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ अथ वसंत तिलका ॥ अग्रमिति ॥ हे कीर्तेतां वसंत तिलकां वदंति । कवय इति त्रि
षः ॥ किलेति वाक्यालंकारे । तां कां हे कामां कुशोर्विशित कामं मत्तं गजेन्दु चेत । यस्या आश्रयं अक्षरं गुरु भवति
॥ द्वितीयमपि अक्षरं गुरु भवेत् । चतुर्थं च अक्षरं तत्रथा गुरु भवति । यत्र अष्टमं च अक्षरं गुरु स्यात् । पुन

दशमां यका दशमं अक्षरं गुरु स्यात् । उपत्यं श्रीत्यसमीपे वर्त्तमानं अक्षरं गुरु स्यात् । काम एव श्रीकुशाका
मां कुशान्तेन श्रीकुशित कामं मत्तं गजेन्द्रो गजरजो यपास । तस्या । संबोधनं ॥ ३५ ॥ अथ मालिनी ॥
प्रथममिति ॥ हे कीर्तेतां मालिनी प्रसिद्धाः विख्याता । कीटव्री मालिनी । सुकविजन मनोज्ञा शोभनाश्रुतैः क
विजनाश्रुतैः मनोज्ञा हृदयगमामनो हरेत्यर्थः ॥ साका । हे कीर्तेयत्र यस्यां प्रथममादौ अगुरु च द्रविष्यते ।

प्रथममगुरु च द्रविष्यते यत्र कांते तदनुच दशमं च दशमं दशमं तं ॥
गिरिभिरथ तुरंगैर्यत्र कांते विराम सुकविजन मनोज्ञा मासिनी साप्रसि
द्धा ॥ ३६ ॥

प्रथमथ मतः ॥ अष्टमं त्वं बोधवतीत्यर्थः ॥ नदनु तत्तथा तदशमं अक्षरं अगुरु त्वं भवति ॥ च
पुनः दशमं त्वं त्रयोदशमं अक्षरं गुरु भवति यत्र गिरिभिः अथानंतरं तुरंगैः सप्तभिः विरामो विरामो
विरति स्यात् ॥ ३६ ॥

अ. टि

अथ हरिणी ॥ सुमुखीति ॥ ॥ हेस्युरत्करकं करो सा हरिणी स्मृता । कथिता । कविभिरिति विबोध
॥ ॥ स्युरत्करकं करो यस्याः सा तस्याः संबोधनं । साका । हेसुमुखि बोधनवदने । यत्र यस्याः प्राच्याः
पंचवर्णी लघुवस्युः ॥ ततस्तदनंतरं दशमांति कसकादेशो वर्णो लघुर्भवति ॥ हेनलिताशमे

१०

सुमुखि लघवः पंचप्राच्यास्ततो दशमांति ममदनु ललिता लापेवर्णो
लघु । द्विदशोत्तरीः प्रभवति पुनर्यत्रोपांत्य स्युरत्करकं करो यदि रयि
विश्रामोपिरसे चैवै स्थैः स्मृता हरिणी सा ॥ ३१ ॥

मनोहरभाषणे । तदनु तत्पश्चात्तमचतुर्दशो वर्णो लघु भवत्यर्थः ॥ पुनः यत्र उपांत्यो वर्णो ल
घुः प्रभवति ॥ यतिरपि विश्रामोऽपिरसेऽष्टिः ६ वेदश्चतुर्भिः ४ सस्थैः सप्तभिः ७ प्रभवति
। यतिरपि विंशो मा ॥ ३१ ॥ ॥ अथ शिखरिणी ॥ ॥

१०

यदिति ॥ ॥ हेनघना भोगसुगेत रासा शिखरिणी भवति । जघना भोगे न सुभगा तस्याः संबोधनं ॥ हे
कृति सु । तदा कदा । हे कलित कमले यदि प्राच्या वर्णो द्रु स्या भवति । कलित कमले यस्याः सा तस्याः
संबोधनं । हे प्रकृति सुकुमारं गीत तस्तदनंतरं अष्टकपरे पंचवर्णीः लघु पोगदिताः ॥ स्युः ॥ अष्ट

यदि प्राच्याऽद्रु स्वः कलित कमले अष्टकपरस्ततो वर्णीः पंच प्रकृति सुकु
मारां किरविताः ॥ त्रयो न्योपांत्याः सुतनु जघना भोगसुभगे रसरी शिख
स्या भवति वितरतिः सा शिखरिणी ॥ ३८ ॥

काकुलीत्यरे अष्टकपरे प्रकृत्या स्वभावेन सुकुमारं संगं यस्याः सा तस्याः संबोधनं । हे सुतनु शो
भनकारीरे । च पुनः सत्ये उपांत्याः त्रयो वर्णी लघवः निगयिताः ॥ कथिताः स्युः ॥ साका । यस्या र
सेऽष्टिः शिखीः सकादशभिश्च विरतिर्भवति ॥ ३८ ॥ ॥ अथ दृष्टि ॥ द्वितीयमिति ॥ हेकांते

तदासा पृथ्वीति भवति ॥ साका हेमलिङ्गं तले यद्विद्वितीयं मक्षरं गुरु भवति । मलयो ध्रुमरासेः
 शदृशाः कुतलाः कवाः यस्याः सा । तस्याः संबोधनं ॥ अडलमं यल्लमल्लमं च मक्षरं गुरु भवति । हेमि
 ये द्वादशं मक्षरं गुरु भवति । हेमभीरनाभि क्रुदं तदनु तत्पश्चात् पंचदशं पंचदशं न मक्षरं रासद्व
 त्तमानं मति मक्षरं गुरु भवति । गभीरं नाभि क्रुदं यस्याः सा । तस्याः संबोधनं । यत्र गिरी प्रपरा

११ द्वितीयमलिकृतलेयदिसडमघादशीचतुर्दशमथप्रियेगुरुगंभीरना
मिक्रदे।सर्वचदशमांतिकंतदनुयन्नकान्तियतिगिरीप्रकराभृत्कुलैर्भ
वतिसुभ्रुपृथ्वीतिसा॥३८॥

मृत्कुलेय्यतिभवति। गिरीद्राक्षफणाभृत्कुलानिचने। अष्टभिर्गन्धर्वभिश्चेत्यर्थः॥३८॥
अथवादूलविक्रीडितं॥॥आद्यादिति॥॥हृष्टं नु विद्यानने काव्यरसिकाः तत्पठनं आदूल
विक्रीडितं प्रवदति। कथयति। पूर्णं नु विवत्। आननं मुखं यस्याः सा तस्याः सर्वो धनं काव्यरसि

का. कायसिकाः। तत्कतरत्। हे प्रिये न मे वेत्। यस्मिन् पूर्वत्रयो वरणी गुरवो भवति। तत्स द्रुनेन
रं वष्टो वरणी गुरु भवति। अपुनः श्रुमो वरणी गुरु भवति। ननु श्रवधारो। एकादशतस्त्रयो वरणी द्वाद
शत्रयो दश चतुर्दश वरणी गुरवो भवति। तदनु तत्पश्चात् श्रुमो द्वादशाष्टौ द्वादश वरणी वेत् गुर
वो भवति। ततो मा. त्रि. उ. द्वादशभिः मुनिभिः सप्तभिः वयत्रयस्मिन् वृत्तिविश्रामो भवति ॥४॥ ११

आशाश्चेद्गुरवस्त्रयः प्रियतमैश्च कृतथा वा कृतम् । तथेकादशतस्त्रयस्तदनुवेदका
 दशाष्टौस्ततः ॥ मार्तण्डे मुनिमिश्रयत्रविरतिः पूर्णोऽुर्विबाननेतदुत्तं प्रवदति का
 यरसिकारादूलविक्रीडिते ॥ ४७ ॥ चत्वारिंशद्वर्षाः प्रथममूलघवः षष्ठकः स
 त्रयोविंशतद्वर्षोऽष्टाष्टौ मृगमदनिलकषोऽष्टाष्टौ तथात्ये ॥ रंभासीभोरुका
 मधुसूचरा ॥ चत्वारिंशति ॥ हेवाले । षोडशवर्षाभ्यंतरवयस्के । हेमुतनु । शोभनशरीरे । सासुधरा
 प्रसिद्धा । कीदृशी सुधरा । आद्यैः कविंद्रे निर्गदिता कथिता । साका । हेमृगमदमुदिने । यत्र यस्या

१२

प्रथमं चत्वारो वर्गाश्च लघुवो गुरोर्भवंतीत्यर्थः । षष्ठको वर्गो गुरुर्भवति । सप्तमोऽपि गुरुर्भवति । ताव
तस्योदश । द्यौर्द्वौ चतुर्दश । पंचदश । वरुणो गुरुर्भवतः ॥ अथ उशः त्वो सप्तदश । अष्टादश । वरुणो द्वौ गुरुर्भवतः ॥
हेरिभास्ती भोरुतथा तेनैव प्रकारेण श्रीत्यो द्वौ वर्गो गुरोर्भवतः ॥ रेभास्तं भवतु उपयस्यतः सा । न स्याः

१२

ते मुनिमुनिमुनिभिर्दृश्यते विद्विशमोवालेवं येः कविंदैः सुतनुनिगदिता सुगंधरे
यं प्रसिद्धा ॥ ४१ ॥ नष्टवेवाऽवकले ४

संबोधनं । हे कानि चेत्तत्र मुनिमुनिमुनिभिर्विशमो विरति । मुनयश्च मुनयश्च मुनयश्च तेः सप्त ७ सप्त ७
सप्त ७ भिरित्यर्थः ॥ ४१ ॥ ॥ इति श्रीसमेस्तनृपतिशिरमशिरंजीतपादपीठश्रीमाराणिकामत्रकाविदाश्री
मनीहरशर्माणाहताश्रुतबोधनीकासुबोधनीसमाप्त ॥ ॥ यत्तेवत्स्वष्टगजादेविद्रुमादित्यवर्षेपं
चम्यां मूलमृक्षे योगेति शिवा भवेत्तु वारेषु मिसाकरे नाशयशः सुबोधस्वार्थहेतोर्लिलेख ॥ ॥
समस्त १८८८ सालनष्टवेवाऽवदिपमुनलक्षत्रशिवयोगसौमवारश्च सूक्तुनाशयमननवाया ॥ शुभम् ॥

१२